

HANGİ CUMHURİYET?

M. Kemal Adatepe

«Düşünmesini öğrenmeliyiz.
Öncelikle de bize bu güne dek
niçin düşünmeyi öğretmemişler
bunu düşünmeliyiz.»
Aziz Nesin

Yargıtay Birinci Başkanı Sami Selçuk'un "Adlî Yıl Açış Konuşması"nın metnini okuma imkânım olmadı. Kısmen basından, kısmen de Özdemir İnce'nin "Yaşasın Cumhuriyet" başlıklı yazısından (*Adam Sanat*, (1999) 168, ss. 17-30.) edindiğim izlenimle ise, ancak, hukuk kurallarının çiğnenmesinin meziyet haline getirildiği bir toplumda, Don Kişot'luk dahi olsa, hukukun üstünlüğünden, herkese gerekliliğinden sözedilmesi güzeldi diyebiliyorum.

Selçuk'un konuşma metnini "eleştiren" İnce'nin yazısı ise, bir başkasının, düşüncelerini, ileri sürdüğü görüşleri irdeleyen, kavramlar üzerinde düşünen, tartışan bir yazı gibi görünmüyor, daha çok bir polemik metni çıkıyor ortaya; demokrasi, laiklik, cumhuriyet vb. kavramların dejenere edildiği, kolayca birbirinin yerine geçirildiği, kendi içinde tutarsızlıkların "normal"e dönüştüğü, laikliğin hukuk devletinin karşısına çıkartıldığı, hukuk devletinin karşısında güçlünün hukukunun savunulduğu bir polemik.

Genel bir bakışla, İnce, Selçuk'un "demokratik cumhuriyet" talebini "eleştirirken", bu gibi polemiklerde en verimli araç olan, en çok sevilen "güreş alanı"nı, "tarih"i seçmiş; verdiği "atlamalı tarih dersi"nde bir yandan kendi varlık alanını, "Fransız kültürü"nü savunurken, diğer yandan da demokrasinin en iyi yaşam alanını bir cumhuriyet ülkesinde değil de, monarşi ülkelerinde -üstelik de bazılarının yasalarında devletin dini de belirtildiği için laik de olmayan ülkelerde- bulmuş olmasından dolayı hiç de iyi bir şey olmadığını "kanıtlayavermiş"; demokrasi iyi işlerse, demokrasi düşmanları iktidarı ele geçirebilirlermiş; onun için iktidar elden bırakılmamalı diyor yer yer açık ya da üstü kapalı.

İnce'nin Avrupa tarihi dersi, kabul etmek gerekir ki savunusunu yaptığı Fransız kültürü inceliğiyle hazırlanmış. Amaca uygun olmayan yerler, örneğin Fransa'da cumhuriyetin monarşiye dönüşüm noktaları, Napolyon İmparatorluğu, Paris'in Hitler'e teslim edilişi gibi Fransa tarihinin önemli bölümleri bu tarih dersinden çıkartılmış. Fransa'nın "devlet aydınları" ile onlara karşı olanlar, örneğin Fransa'nın Cezayir politikalarının haklılığını savunanlar ile, Fanon'un kitabı için sunuş yazısı yazar Sartre aynı kefeye yerleştirilmiş, "işte her ikisi de Fransız" denilerek önümüze konulmuş. Bu nedenle doğal sonuç olarak da Fransa'nın "cumhuriyetçi laik aydınlarının" iki yüzlülüğü, örneğin faşistlerle işbirlikleri, ırkçılıkları, anti demokratlıkları yeterince anlaşılmıyor. İnce'nin yazısındaki "laik burjuva ve laik işçi sınıfı" kavramları ile "her yerde Türk görme" beceresinin alt yapısı da bu noktada kendini ifade ediyor zaten. Almanya tarihi ise tam bir ibret örneği; Almanlar Hitler'e dua etmeli, yenilmeseydi Almanya'ya demokrasi gelmeyecekti!

İnce'nin "atlamalı tarih dersi"nin Türkiye tarihi ile ilgili bölümleri ise Avrupa tarihi dersinden daha da ilginç; öyle ki, şimdiye kadar bilinen resmi ve gayri resmi tarihlerin "üzerinde" yepyeni bir Türkiye Cumhuriyeti Tarihi yazılabilir.

İnce'ye göre, «Kemalist Cumhuriyet 1923-1950 arasında demokrasiyi kurmak için ciddi ve içten bir çaba göstermiş» (s. 18), ancak yine de «Kemalizm ve Kemalist Cumhuriyet 14 Mayıs 1950 günü Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle sona ermiştir» (s. 20). "Tarih-i İnce"nin kayıtlarında Kemalist Cumhuriyet'in ikinci bir kez kurulduğuna dair herhangi bir kayıt yok; yani bugünkü Türkiye Cumhuriyeti Devleti "Kemalist" ya da "Kemalist Cumhuriyet" değildir; bugünkü Cumhuriyet «Laik Cumhuriyet»tir (s. 30).

Ancak bu kadar da basit değil; paragraf tam olarak şöyle : «Bir başka önemli nokta : Cumhuriyetin ulaştığı olumsuz sonuçlardan ve ülkenin boğazına kadar battığı sorunlardan Kemalizmi ve Kemalist cumhuriyeti sorumlu tutmak için Kemalizme ve Kemalist cumhuriyete karşı tarafsızlığı yitirmek gerekir. Kemalizm ve Kemalist Cumhuriyet 14 Mayıs 1950 günü Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle sona ermiştir. Günümüzün demokrasi bozgununun sorumlusu "toprak ağası, taşra mütegalibesi ve aşiret reisi" kökenli, dinci ve anti-laik merkez sağ ile milliyetçi ve İslamcı sağdır. Demokratik cumhuriyeti ancak laik burjuvazi ile laik işçi sınıfı kurabilir.» (s. 30)

Bu oldukça kafa karıştırıcı paragrafı ben -demokratlığın, laiklikliğin Kemalistlerin kendinden menkul değerleri olduğunu da göz ardı etmeden- kendimce şöyle yorumluyorum :

1) Cumhuriyetin ulaştığı olumsuz sonuçlardan Kemalizmi ve Kemalist cumhuriyeti sorumlu tutuyorsanız tarafsız değilsiniz; tutmuyorsanız tarafsızsınız;

2) Kemalizm ve Kemalist Cumhuriyet, cumhuriyetin temel noktası olan seçimle, yani halkın oylarıyla Demokrat Parti'yi iktidara getirmesiyle sona ermiştir;

3) Bozguna uğradığı söylendiğine göre demek ki Türkiye'de bir zamanlar demokrasi varmıştı, en azından demokrasi için çaba sarfedilmişti. Anlaşıldığı kadarıyla bu dönem tek partili dönemde yaşanmıştı. Demokrat Parti'nin iktidarından sonra yeniden demokrasinin gelip gelmediği, en azından bu konuda bir çaba harcanıp harcanmadığı belli değildir;

4) Demokratik cumhuriyeti ancak laik burjuvazi ile laik işçi sınıfının kurabileceği söylendiğine göre, Türkiye'nin demokratik bir cumhuriyet olmadığı kabul edilmektedir. Bu sonuç, İnce'nin şu cümlelerinin iyi anlaşılabilmesi açısından da önemlidir : «Türkiye'nin güncel sorunu Laik Cumhuriyet'in yapısını korumak. Laik Cumhuriyet, bizler için, önünüzdeki şarap bardağı(dır), bardağın içindeki şarap da demokrasi, eğer bardak kırılırsa demokrasi memokrasi kalmaz Türkiye için;» (s. 30)

Bu cümlelerden ise şu sonucu çıkartmak mümkün :

a) Türkiye her ne kadar demokratik bir cumhuriyet değilse de, yine de demokrasiye sahiptir ve bu demokrasinin elden gitme tehlikesi güncel bir sorundur; laiklik, demokrasinin güvencesidir/koruyucusudur;

b) "Demokrasi bozgunu"ndan sonra bu demokrasinin Türkiye'ye nasıl geldiği belirsizdir;

c) Laik burjuvazi ile laik işçi sınıfının, Türkiye'de demokrasi var olduğuna göre neden demokratik cumhuriyet kurmaya ihtiyaç duydukları/duyacakları var olan ifadelerden anlaşılammaktadır.

d) Başka bir bakış açısından şöyle de söylenebilir : Türkiye'de henüz demokrasi olmadığı için, laik burjuvazi ile laik işçi sınıfı demokratik cumhuriyeti kurarak kristal bardağı şarapla dolduracaklardır. Bu durumda halihazırda kristal bardağın, yani laikliğin içi boştur; ortada şarap falan yoktur. Olmayan şarap yere dökülemeyeceğine göre, siyasal islamcılar olmayan demokrasiyi boşuna tehdit etmektedirler. Ya da olmayan şarabın dökülmesinden paranoyakça korkulmaktadır.

e) Bu karışık durumu anlamının en iyi yolu şu olmalı herhalde : işinize geldiğinde demokrasi vardır, tehlikeye dersiniz, işinize geldiğinde demokrasi yoktur kurulacaktır dersiniz. Sonuçta her iki durum da demokrasiyi içermektedir nasıl olsa!

d) Zavallı Anglo-Saksonlar; laik cumhuriyete sahip olmadıkları için şarabı kristal bardaktan içemiyorlar.

İnce'nin benzer birçok mantık düşüklüğü örneğiyle dolu sözde eleştirisinin özellikle laiklikle ilgili bölümleri, «Atatürk ve arkadaşları dini değil, Cami'yi ve din adamlarını (hocaları) denetim altına almak istemişlerdir» (s. 24) gibi şirazesiz cümleleri okuduktan sonra ciddiye almak hiç de kolay gözüküyor. Avrupa'da laikliğin gelişimini "anlatan" İnce'nin, «Günümüzde Protestanlığın reform geçirdiği için gündelik politikadan çekilmiş olduğunu söylemek mümkün. Modern devlet karşısında gerilemiş olan Katoliklik ve Ortodoksluk için aynı kesinlikte konuşmak çok zor» (s. 24) gibi içeriği muğlak cümlelerini okuduktan sonra ise, acaba Avrupa'da laiklik var mı, yoksa yok mu diye şüpheye düşmemek elde değil. Bense aklıma gelen birkaç soru üzerinde düşünmeyi tercih ederim. Örneğin;

Kemalist Cumhuriyet, (1923-1938, Atatürk dönemini bir kenara bırakıyorum) 1938-1950 yılları arasında demokrasiyi kurmak için ne gibi ciddi ve içten çabalar göstermiştir? Örneğin, Faşist İtalya'nın ceza kanunları da bu içtenliğin bir parçası mıdır; ya da 1940'lı yılların başında, Cumhurbaşkanı da dahil, hemen bütün devlet erkânının gözdesi -ve sonradan büyük bir ustalıkla "badem bıyık" ya da "hacıağa bıyığı" oluveren- Hitler bıyığı da bu demokrasi çabaları içinde yer almakta mıdır?

Savaş boyunca Faşist Almanya tarafında yer alıp, Almanya'nın yenileceği anlaşılınca Amerika'ya yanaşıp, sonra da bunu "diplomasi zaferi" olarak yutturmak, insanları esir kamplarında toplamak da Kemalist devletin içten demokrasi çabaları arasına girmekte midir? Dönemin Cumhurbaşkanı ve Başbakanı acaba Hitler bıyığıyla mı, yoksa Missouri zırhlısını karşılarken mi daha çok Kemalist ve demokrattılar?

Kemalist Cumhuriyet 1950'de Demokrat Parti'nin iktidarıyla yıkıldıysa 1950-1999 yılları arasında Misak-ı Milli içinde var olan devlet nedir? Kemalist Cumhuriyet ikinci bir kez yeniden mi kurulmuştur? Yoksa o günden bu yana devlet Kemalist Cumhuriyeti yıkanların elindedir de Kemalistler onu kurtarmaya mı çalışıyorlar?

İnce'nin kuramadığı İkinci Cumhuriyet'i biz kuralım (Yakın dönemin İkinci Cumhuriyeti ile karıştırılmasın, 1960 darbesinden sonra kurulan İkinci Cumhuriyet'ten söz ediyorum), 27 Mayıs 1960 darbesini yapalım. Kemalist ordu, İnce'nin deyimiyle, Kemalist Cumhuriyeti yıkan Kemalizmin düpmanlarının elinden devleti kurtarsın. Peki o zaman Talat

Aydemir ve arkadaşları niye idam edilmişti? 12 Mart muhtırası kime, neye karşı verilmiştir?

Biraz karışık oldu belki, tekrarlayalım : Kemalist ordu (İnce'ye göre) 1950'de Demokrat Parti'nin iktidara geçmesiyle Kemalist Cumhuriyet'in yıkılmasına göz yumdu; 10 yıl sonra akli başına geldi ve darbe yaparak Kemalist Cumhuriyeti kurtardı; fakat bu arada bazı genç subaylar ülkenin yeterince kurtulmadığını düşünerek yeniden, birkaç kez daha kurtarmak istediler ama olmadı. Ordu ancak bir on yıl sonra yeniden darbe yapabildi/muhtıra verdi, daha önce kurtardığı cumhuriyeti bir kez daha kurtardı. Bununla yetinmedi, bir kaç yıllık hazırlık süresinden sonra 1980'de bir darbe daha yaptı; darbeyi yapanların iddiasına göre Kemalist Cumhuriyet bir kez daha kurtarıldı. Bununla da yetinilmedi, verilen ultimatolarla Kemalist Cumhuriyet yeniden yeniden, artık sayısı unutulacak kadar çok kurtarıldı... Acaba bu Kemalistler, Atatürk'ün anısını yeterince kirletmediler mi daha?

İnce, özellikle Kemalist ordunun yaptığı bu kurtarma ve kollama hareketlerine rağmen nedense Kemalist Cumhuriyet'i ikinci bir kez kuramıyor; Laik Cumhuriyet'i tercih ediyor. Peki ama bu Laik Cumhuriyet ne zaman kuruldu? Kemalist Cumhuriyet dendiğinde elbette laiklik akla gelir, aynı şekilde Laik Cumhuriyet dendiğinde de Kemalist Cumhuriyet mi akla gelecek? Laik Cumhuriyet = Kemalist Cumhuriyet mi demek isteniyor? Kemalizm = Laiklik mi?

O halde acaba Laik Cumhuriyet'in bugün cumhurbaşkanlığını yapan Süleyman Demirel, başbakanlığı zamanında dini eğitim veren kurumları hizmete sokarken mi daha laikti, yoksa Amerika'nın yeni tehdit unsuru olarak "siyasal islamı" ilan etmesinden sonra mı daha laik oldu? Sahi, Kemalist ordunun muhtıra verdiği, hükümetten düşürdüğü bugünkü Cumhurbaşkanı, o zamanlarda mı daha Kemalistti yoksa şimdi mi daha Kemalist? Yoksa Kemalist ordunun muhtıra verdiği, kendisine karşı darbe yaptığı o yılların Başbakanı ve son Cumhurbaşkanımız Kemalist ve laik değil mi idi? Ya Kemalist rejimin son büyük "kurtarıcılarında" Kenan Evren Paşa! Acaba Türkiye Cumhuriyeti devleti onun zamanında mı daha laikti, yoksa daha sonra mı daha çok laik oldu? Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti'nin Türk-İslam sentezcileri zamanında ne kadar laik olduğunu nasıl anlayacağız? Peki ya zorunlu din dersleri konmadan önce mi yoksa konduktan sonra mı cumhuriyet daha fazla laiklikleşti?

Kimdir sahi bu Kemalistler? Kimin daha fazla Kemalist olduğuna nasıl karar vereceğiz? Acaba aylıklarını ABD'den alan ömür boyu seçilmiş görevliler mi daha Kemalist, onları bu görevlere seçen/ler mi daha Kemalist, ABD parayı kesince örtülü ödenekten bu görevlilere para verilmesini isteyen Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin üst rütbeli subayı mı daha Kemalist, istenen parayı örtülü ödenekten veren dönemin başbakanı mı daha Kemalist?

12 Mart'ta Kemalist olarak tanıdığımız kişilere işkence yapanlar mı daha fazla Kemalistti, yoksa işkence yapılanlar mı? Acaba Kemalist olarak tanınan kişiler, 12 Mart'ta işkenceden geçerken mi daha fazla Kemalisttiler, yoksa son günlerde işkencecilerin savunuculuğunu yaparken mi daha fazla Kemalist oluyorlar?

Acaba (eskilere gitmek istemiyorum, sadece 1999 yılı için söylüyorum) tiyatro oyunlarını, konserleri yasaklayanlar mı, kasetlerin, kitapların, gazetelerin, dergilerin dağıtılmasını, satılmasını engelleyenler, radyoları kapatanlar mı daha çok Kemalist, onların savunuculuğuna soyunanlar, değiştiklerini söyleyenler, gelecekteki muğlak düşmanı bize hedef göstermeye, gerçek tehlikeye karşı dikkatimizi dağıtmaya çalışanlar mı daha fazla

Kemalist, daha fazla laik?

Acaba Kemalistler, Sabahattin Ali öldürüldüğünde "iyi oldu pis komüniste" derken, Nâzım Hikmet'in resmini "yüzüne tükürülmesi için" gazetelerine basarken mi daha fazla Kemalistlerdi, yoksa Türk öykücüsü, Türk şairi diye onlarla övünüyormuş numarasına yatarken mi daha fazla Kemalist oldular? O zaman mı daha fazla laiktiler acaba, yoksa şimdi mi laikler?

Daha da çoğaltabileceğimiz benzer soruların cevaplarını nereden, nasıl bulacağız peki?

İnce'nin yazısını okurken, bir Nasrettin Hoca öyküsü ile bir roman beynimin kıvrımları arasındaki yerlerinden gülümseyerek «Biz buradayız! Biz buradayız!» diyerek el edip durdular sürekli olarak. İlki şu Nasrettin Hoca'nın «peşin parayı görünce nasıl da gevrek gevrek gülersin» dediği öykü. Bu öyküyü aklıma getiren İnce'nin "laik burjuva ve laik işçi sınıfı" esprisi oldu; nasıl gülmem, demokratik cumhuriyet kurulacak ya!

Doğrusu, önce Türk burjuvazisinin gelişmesi için işçi sınıfını sömürmesi gerektiğini, ancak bu şekilde Türkiye'de işçi sınıfının da gelişeceği, böylelikle sosyalizme geçilebileceği masalının iyi bir versiyonu. Bu masalı anlatanlar gerçi işçi sınıfının yanında sömürülmeyi göze alamadıkları için burjuvazinin yanında uşaklık yaparak işçi sınıfının bilinçlen(me)mesi için ellerinden gelen her şeyi yaptılar/yapıyorlar, ama, yine de masalın bu versiyonu bana daha "dürüstçe" gibi gözüktü; hiç olmazsa "mutlu evliliğin" işçilerin iktidar talebiyle sona ermesi tehlikesini ortadan kaldırıp, kölelere zincirleriyle birlikte yaşamının onların mutluluğu için en iyi yol olduğunu öneriyor. Yalnız İnce küçük bir şeyi unutmuş olmalı, cümlesi "laik Türk burjuvazisi ile laik Türk işçi sınıfı" biçiminde kurulsaydı amacına daha uygun düşerdi kanımca.

İkincisi ise bilinmeyen zamanlardan beri süre gelen ve bilinmeyen zamanlara kadar sürecek olan savaşlarıyla, sürekli yeniden yeniden üretilen düşmanlarıyla, üretilen yeni düşmana göre sürekli düzeltiden geçirilen tarihiyle George Orwell'in 1984'ü. Atatürk ve yakın çevresi gerçek bir düşmanla savaştılar ve bir devlet kurup iktidarı ellerinde tuttular. Sonrasında ise Kemalist olduğunu söyleyenler sürekli olarak birilerini potansiyel tehlike/düşman olarak görüp savaş ilan ettiler; komünistler, Çerkesler, Kürtler, islamcılar, solcular... Savaşın daha biri bitmeden diğeri başladı. Ancak, İnce'nin atlamalı tarihinden ne zaman iktidar olduğu ne zaman olmadığı anlaşılamayan kemalizmin en ilginç savaşı, kendine karşı verdiği savaş olmalı; herkesi ve herşeyi düşman ilan etmek, her taşın altında, her köşenin arkasında, her gölgenin ardında düşman görmek elbette kolay değil. Bunun için de İnce, Yargıtay Birinci Başkanı'nı Laik Cumhuriyet'in "düşmanı" islamcılarının da temel hak ve özgürlüklerinin var olduğunu hatırlattığı için "bak şimdi söylediklerini bize karşı kullanacaklar" diyerek "firçalarken", (sırtının) "güçlü" olma(sı)nın verdiği güvenle "zaten bunları solcular, İkinci Cumhuriyetçiler söylüyordu" diyerek onları da islamcılarının yanına rahatça gönderiyor; düşmanı işaret parmağıyla gösteriyor : Solcular, İkinci Cumhuriyetçiler, islamcılar; beni seçenin iktidarını, yani benim iktidarımı tehdit eden herkes.... Suçları : Temel hak ve özgürlükleri talep etmek. Kemalistlerin dar dünyasının dışında da dünyalar olduğunu söylemek.

İnce'nin "Yaşasın Cumhuriyet"inin ardındaki "Yaşasın Yeni Kral" söylemini

duymak/görmek için Kemalizmin kendi kendisiyle olan savaşından uzun uzun söz etmeye gerek yok. Kendi söylemleriyle söyleyecek olursak, 28 Şubat kararlarıyla "iktidara gelen" - daha doğrusu gelmiş gibi yapmasına izin verilen- (solcu) Kemalistlerin, uzun yıllar boyunca sabırla bekledikleri ikbalin, "değerlerinin anlaşılmasının" diyeti olarak, kendilerini seçenlerin önüne "kelle" niyetine insanların temel hak ve özgürlüklerini atmalarına şaşmamak gerekir. Cumhuriyetin temel şartı olan halkın oylarıyla seçilemeyince, iktidarı elinde tutan(lar)ca seçilmeye engel ne var ki? İki de "s" ile başlıyor işte!

Her şey bir yana, tek başına «Yaşasın Cumhuriyet» demek yetmez; «Kemalizm ve Kemalist Cumhuriyet 14 Mayıs 1950 günü Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle sona ermiştir» dedikten sonra ya sözü bitirmeli, ya da savunuculuğu yapılan cumhuriyetin niteliği açıkça ortaya konmalı. Hangi cumhuriyet yaşasın? Kemalist Cumhuriyet mi? İslâm Cumhuriyeti mi? Sosyalist Cumhuriyet mi? Halk Cumhuriyeti mi? Laik Cumhuriyet mi? Demokratik Cumhuriyet mi? Faşist Cumhuriyet mi? vb.

Cumhuriyet'te yaşadığım ve beni yönetecek olanı seçmemin bir vatandaşlık görevi olduğu söyleniyor. Oysa ben oyumu istediğim gibi özgürce kullanabilmem için, tek tek bütün bireylerin hak ve özgürlüklerini güvence altına alacak bir "hukukun üstünlüğü ilkesinin" oluşturulmasının gerekli temel şartlardan birisi olduğuna inanıyorum. Sahip olduğum tek oyu, içinde yaşadıkları toplumun gerçek sorunlarıyla içtenlikle ilgilenenlere, sorunları dürüstçe ve korkusuzca ortaya koyanlara, çözüm yolları arayanlara, fikir üretene, insanlar arasındaki her türlü eşitsizliği gidermek için çalışanlara, beni yönetmeye değil, temsil etmeye aday olanlara vermek istiyorum.

Madem ki benim oyumu vermek istediklerime hayat hakkı yok, -siyasi islamcılar da dahil olmak üzere- insanların temel hak ve özgürlüklerine saygı gösterilmesini istemek suç sayılıyor, öyleyse, oyumu, çağdışı, gerici, ırkçı içerikli "güçlünün hukukunun üstünlüğü" ilkesinin, tarihin çöplüğüne atılması yönünde kullanıyorum.

Adam Sanat, (2000) 170, ss. 14-20.